

ANDRZEJ SERDYŃSKI

BEATA KOSTKA

KAZIMIERZ WENTA

Uniwersytet Szczeciński

EWALUACJA W STRUKTURZE PROCESU KSZTAŁCENIA

1. PROCES KSZTAŁCENIA

Proces kształcenia (proces dydaktyczny) definiuje się najczęściej jako „ciąg systematycznych czynności nauczyciela i uczniów umożliwiających uczniom opanowanie wiedzy o świecie, wyrabianie sprawności w jej stosowaniu, rozwijanie zdolności i zainteresowań, kształtowanie przekonań i postaw”¹. Proces kształcenia obejmuje zarówno nauczanie i uczenie się, czyli kształtowanie wychowanka z jego podmiotowym udziałem, wprowadzanie w jego osobowości jakichś celowych zmian². Optymalnym efektem tych zmian jest nabywanie określonych kompetencji. Nauczanie i uczenie się pełnią właściwą rolę w procesie kształcenia wówczas, gdy są ze sobą zintegrowane, czyli gdy między nimi występują wzajemne sprzężenia. W procesie kształcenia występują ponadto pewne elementy wspólne, zwane ogniwami tego procesu³. Ogniwa są fazami jakościowo podobnych czynności nauczyciela w toku lekcji, przy czym

¹ W. Okoń: *Nowy słownik pedagogiczny*. Warszawa 1995, s. 227.

² F. Berezniński: *Dydaktyka ogólna w zarysie*. Koszalin 1994, s. 95–103.

³ W. Okoń: *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej*. Warszawa 1996, s. 129–152.

formom tym powinny odpowiadać określone czynności uczniów. Strukturalnymi składnikami procesu kształcenia są: nauczyciel (N), uczeń (U), metody kształcenia (M), zasady kształcenia (Z), treści kształcenia (T), środki dydaktyczne (\acute{S}), formy organizacyjne (O), baza i warunki kształcenia (B)⁴.

Współczesna dydaktyka stoi na stanowisku, że aby proces kształcenia był efektywny, aby można było projektować optymalnie i elastycznie postępowanie dydaktyczne dla osiągnięcia zakładanych celów kształcenia, niezbędny jest mechanizm, pozwalający na diagnozowanie samego procesu kształcenia, poszczególnych składników tego procesu i powiązań między nimi. Każdy z elementów oddziałuje na inne i sam ulega ich bezpośrednim lub pośrednim oddziaływaniom, które wpływają zarówno na działania regulacyjne nauczyciela, jak i przebieg czynności poznawczych uczącego się⁵. Przyjmuje się, że efektywność kształcenia (E) jest funkcją składników strukturalnych danego procesu kształcenia. Można ją wyrazić następującą zależnością:

$$E = f(N, U, M, Z, O, B, T, \acute{S}).$$

K. Denek uważa, że „znajomość efektywności kształcenia nieodzowna jest w przeprowadzeniu analizy procesu dydaktycznego. Różnicowanie w zakresie efektów kształcenia pozwala podejmować decyzje odnośnie do korekty stosowanych form, metod i środków dydaktycznych na rzecz bardziej wydajnych”⁶. Poszukiwania badawcze obejmują różne warianty modelowe, które oferuje współczesna technologia kształcenia. Efektywność kształcenia można badać na podstawie procedur i technik ewaluacji. Badania takie mogą mieć charakter zarówno ilościowy, jak i jakościowy⁷.

⁴ W.M. Francuz: *ABC metodyki kształcenia zawodowego*. „Szkoła Zawodowa” 1997, nr 3, s. 9–14.

⁵ Cz. Plewka: *Metodyka nauczania teoretycznych przedmiotów zawodowych*. Radom 1999, s. 89–92.

⁶ K. Denek: *Badanie efektywności kształcenia*. W: *Efektywność kształcenia i doskonalenia pedagogicznego nauczycieli akademickich*. Red. K. Wenta, Szczecin 1989, s. 55–96.

⁷ H. Komorowska: *O programie prawie wszystko*. Warszawa 1999, s. 86–105.

2. EWALUACJA W STRUKTURZE PROCESU KSZTAŁCENIA

Ewaluacja to przekazywanie upoważnionym do tego osobom informacji zwrotnych, które w odniesieniu do wspólnie przyjętych celów kształcenia umożliwiłyby dokonanie porównań osiągnięć oraz dostarczyły impulsów do polepszenia jakości kształcenia. W obszarze angielskim i francuskim ewaluacja oznacza również ocenę osiągnięć pracy ucznia. Ewaluacja zakłada sprzężenie zwrotne⁸.

W układach automatyki przemysłowej uważa się, że sprzężenie zwrotne polega na pomiarze bieżącej wartości wielkości regulowanej, porównaniu jej z wartością zadaną, podjęcie decyzji o potrzebie regulacji i wykonanie czynności związanych z regulacją. Dla osiągnięcia celu regulacji sygnał (efektywność końcowa) musi wrócić do punktu wyjścia w obwodzie zamkniętym w celu porównania go z wartością ustaloną (efektywność ustalona). Mówi się wówczas o płynnej, czyli elastycznej regulacji obiektu. Transferując podstawowy warunek regulacji na strukturę procesu kształcenia (rysunek 1), można zbudować strukturalny model badawczy takiego sprzężenia zwrotnego⁹.

Informacja zwrotna (*Feedback*)¹⁰ na polu dydaktyki jest procesem sprzężenia zwrotnego zmierzającym do poprawy umiejętności komunikowania się. Systematyczna wymiana informacji pozwala na dokonywanie refleksji, uczenie się na własnych doświadczeniach oraz stałe doskonalenie i rozwój każdego uczestnika procesu, to jest nauczyciela i ucznia. Skuteczna informacja zwrotna to taka, która zawiera opis zachowania lub oddziaływania na odbiorcę.

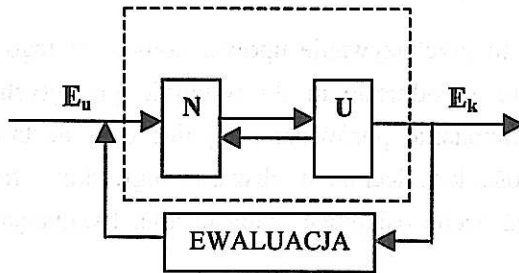
Na podstawie przyjętych założeń skonstruowano model procesu kształcenia (rysunek 2), w który wkomponowano procedury ewaluacji, rozszerzając go o podstawy programowe, program kształcenia, rozkład materiału, konspekt lekcji oraz operacjonalizację celów kształcenia. Strukturalne ujęcie procesu kształcenia i ewaluacji sprawia, że diagnoza oparta na tych procedurach i technikach ewaluacji jest kompleksowa i pełna.

⁸ E. Brudnik, K. Knafel: *Doskonalenie nauczycieli. Lehrerfortbildung*. Warszawa 1997, s. 20–21.

⁹ D. Oldroyd: *Management Today*. London 1996, s. 22.

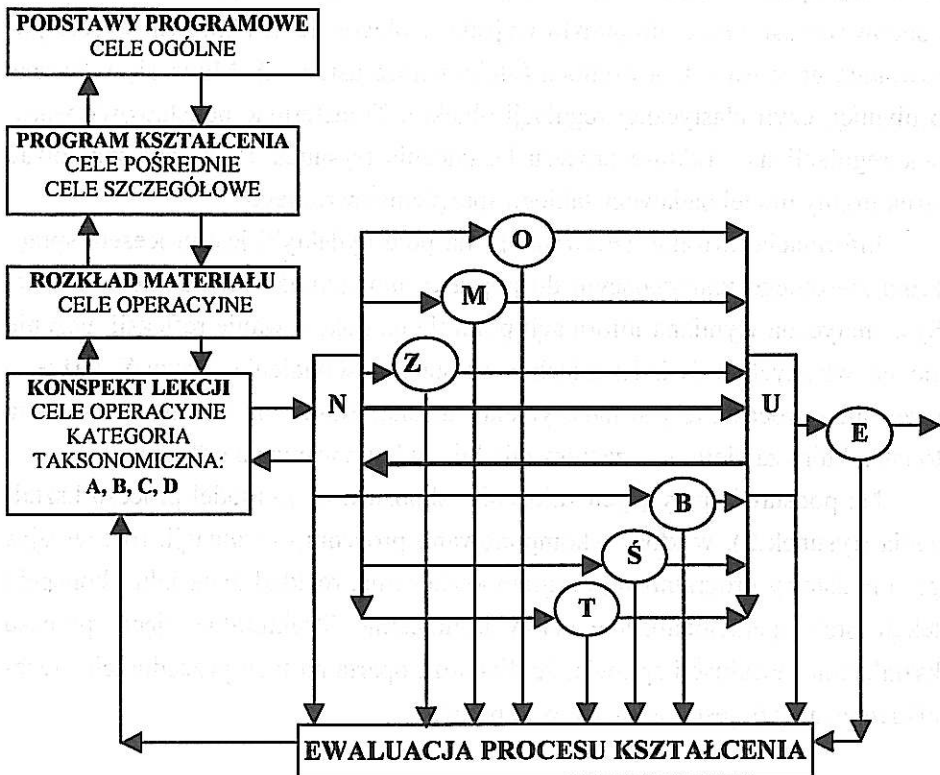
¹⁰ E. Perrott: *Efektywne nauczanie*. Warszawa 1995, s. 12–16.

PROCES KSZTAŁCENIA

Rys. 1. Sprzężenie zwrotne w procesie kształcenia

Źródło: opracowanie własne.

Rys. 2. Ewaluacja w strukturze procesu kształcenia

Źródło: opracowanie własne.

PODSUMOWANIE

Zaproponowany model ewaluacji w strukturze procesu kształcenia zawiera przesłanki do wzbudzenia w nauczycielu postawy badawczej. Dokonywanie ewaluacji na poziomie lekcji (ewaluacja lekcji), jednostki metodycznej (ewaluacja jednostki metodycznej), rozkładu materiału (ewaluacja rozkładu materiału), programu kształcenia (ewaluacja programu kształcenia), diagnozowanie własnej praktyki (samoewaluacja¹¹), diagnozowanie działalności nauczyciela przez innych¹² może szybko wpływać na poprawę jakości kształcenia poprzez modyfikowanie działań i wprowadzanie ich do procesu kształcenia na bieżąco (ewaluacja formatywna) lub po zakończeniu pracy z programem (ewaluacja sumaryczna)¹³. Możliwa jest szybka zmiana strategii kształcenia, a dzięki temu wpływanie na powodzenia i niepowodzenia szkolne, czyli pojawianie się i utrwalanie rozbieżności między celami edukacji a osiągnięciami uczniów, oraz kształtowanie negatywnego stosunku młodzieży wobec szkoły.

¹¹ K. Symela: *Teoria i praktyka ewaluacji wewnątrzszkolnej*. „Pedagogika Pracy” 1998, nr 33, s. 45–53.

¹² Z. Kuczyńska: *Autoewaluacja w praktyce zawodowej nauczyciela*. W: *Kształcenie pedagogiczne w dobie przemian edukacyjnych w Polsce*. Red. K. Wenta, Szczecin 2000, s. 245–248.

¹³ R. Wroński: *Ewaluacja lekcji źródłem profesjonalnego doskonalenia nauczycieli*. W: *Diagnoza edukacyjna*. Red. B. Niemierko, B. Machowska, Legnica 1999, s. 200–208.